

УДК 372.882

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В УКРАЇНІ

Інна Хижняк

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4227-8268
innakhieshn@gmail.com

Ірина Лобачова

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ORCID ID 0000-0001-7102-1915
sbitneva.irina@ukr.net

Ольга Хващевська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3238-8244
bobr.san83@gmail.com

Анотація. У статті досліджено проблему розвитку методики навчання літературного читання в Україні. З'ясовано, що актуальність постійного розвитку й перегляду теоретичних та практичних засад методики навчання літературного читання є беззаперечною як з огляду на важливість якісного формування основ читацької компетентності здобувачів початкової освіти, так і з урахуванням мінливих умов організації освітнього процесу в початковій школі. Визначено, що від початку XXI ст. літературна освіта зазнає змін у державних стандартах щодо реалізації в межах інтегрованої чи окремої навчальної дисципліни, змістово-структурного наповнення, назви предмета тощо. Акцентовано увагу на тому, що вкрай вагомим для майбутнього педагога початкової школи, який у своєму професійному становленні має опанувати теоретичний та практичний базис методики навчання літературного читання, є знання і розуміння сутності сучасних тенденцій розвитку цієї науки, що неможливо без цілісного бачення всієї історії її розвитку, без усвідомлення питомих національних підвалів, сформованих упродовж століть її неоднозначної генези.

Визначено, що в науковому просторі наявна незначна кількість теоретичних праць, сфокусованих на загальній періодизації історії розвитку методики навчання літературного читання в Україні, хоча ця проблема дотично досліджувалася в межах історії розвитку національної освіти загалом і літературної освіти та початкової освіти зокрема. Метою статті визначено розробити загальну періодизацію процесу розвитку історії методики навчання

літературного читання в початковій школі України та узагальнити зміст і здобутки кожного етапу, що використовуються в сучасній системі літературної освіти здобувачів початкової освіти.

З'ясовано, що в наявних періодизаціях загального розвитку української освітньої системи здебільшого описують до 7–8 етапів, крім того, учені одностайні в періодизації давніх часів, виокремлюючи прадавню добу, часи Київської Русі, козаччину, однак дещо по-різному поділяють подальший розвиток. У статті на основі узагальнення наявних періодизацій загального історичного поступу вітчизняної освіти та розвитку методики навчання української літератури виокремлено шість основних періодів становлення й розвитку методики навчання літературного читання в Україні: 1) період зародження методичної думки (VIII–середина XIV ст.); 2) гуманістичний період (середина XIV–XVI ст.); 3) духовно-просвітницький період (XVI–кінець XVIII ст.); 4) період системного наукового розвитку (кінець XVIII–XIX ст.); 5) період розвитку та занепаду (початок XX ст. – 90 рр. XX ст.); 6) період національного відродження (кінець XX–початок XXI ст.). Зроблено висновок, що знання теоретико-методичних підвалин кожного періоду розвитку методики навчання літературного читання озброїть фахівця початкової освіти необхідним арсеналом прийомів, методів і технологій для покращення й оптимізації освітнього процесу на уроках літературного читання в початковій школі.

Ключові слова: літературна освіта; початкова школа; методика навчання літературного читання; періодизація; здобувачі вищої освіти; фахова підготовка.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Початкова школа є важливою ланкою літературної освіти, бо забезпечує базові знання, уміння та навички, що вможливають надалі ефективну читацьку діяльність на уроках літератури та опанування всіх інших освітніх галузей, адже читання з розумінням або усвідомлене читання в нормативних документах України та світу віднесено до наскрізних умінь особистості, яке забезпечує доброякісність усієї її освітньої та суспільної діяльності (Державний стандарт, 2018; Кабінет Міністрів України, 2023; The Reading Framework, 2023 та ін.). У чинних нормативних документах України основним результатом опанування курсу літературного читання в початковій школі визначено набуття учнями читацької компетентності, однак результати міжнародних досліджень PISA (Мазорчук, 2019; Бичко, 2023) засвідчують, що значний відсоток учнів і учениць (понад 90 %) не досягають високого рівня її сформованості навіть у базовій школі.

Очевидна необхідність посилення уваги до формування читацької компетентності учнів початкової школи обумовлює насамперед акцентуацію відповідного складника фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, а саме: методики навчання літературного читання – педагогічної науки, що досліджує процес формування читацької компетентності здобувачів початкової освіти на уроках, у позакласній роботі, в умовах неформальної освіти, визначає теоретичні та практичні засади літературознавчої пропедевтики, формування читацької навички й читацької самостійності, розвитку пізнавальних процесів, загального й емоційного інтелекту, художньо-

естетичного смаку та становлення системи цінностей здобувачів початкової освіти засобами читацької діяльності.

Актуальність постійного розвитку й перегляду теоретичних та практичних засад методики навчання літературного читання є беззаперечною як з огляду на важливість якісного формування основ читацької компетентності учнів на рівні початкової школи, так і з урахуванням мінливих умов організації освітнього процесу в початковій школі. Адже від початку XXI ст. літературна освіта зазнає змін у державних стандартах щодо реалізації в межах інтегрованої чи окремої навчальної дисципліни, змістово-структурного наповнення, назви предмета тощо. З огляду на це вкрай вагомим для майбутнього педагога початкової школи, який у своєму професійному становленні має опанувати теоретичний та практичний базис методики навчання літературного читання, є знати і розуміти сутність сучасних тенденцій розвитку цієї науки, що неможливо без цілісного бачення всієї історії її розвитку, без усвідомлення питомих національних підвалин, сформованих упродовж століть її неоднозначної генези.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому просторі наявна незначна кількість теоретичних праць, сфокусованих на загальній періодизації історії розвитку методики навчання літературного читання в Україні, хоча ця проблема дотично досліджувалася в межах історії розвитку національної освіти загалом і літературної освіти та початкової освіти зокрема. Так, у науковій думці висвітлено становлення національної освіти в контексті розвитку зарубіжної педагогічної думки, подано загальний огляд історичних подій, які вплинули на формування її основних ознак, проаналізовано особливості освітньої політики на певному історичному етапі (Медвідь, 2003); описано шляхи розвитку освіти в Україні в різні часи (Сірополко, 2001); висвітлено історію розвитку методики української літератури та здобутки видатних діячів (Ситченко, 2013); проаналізовано філософсько-культурологічні, літературознавчі та психолого-педагогічні передумови, що впливали на розвиток шкільної літературної освіти в різні історичні часи, представлено періодизацію методики навчання української літератури в школі, визначено та схарактеризовано тенденції розвитку методики навчання української літератури другої половини XX – початку XXI ст. у контексті якісних змін у змісті шкільного літературного навчання (Яценко, 2016) та ін.

У розвитку початкової освіти в Україні в XIX–XX ст. учені зокрема аналізували досягнення та невдачі в процесі створення початкових шкіл, досліджували навчальні плани та програми народних училищ, шляхи їх реалізації в українських початкових школах, висвітлювали діяльність та досягнення видатних діячів (Драч, 2002); розглядали проблеми періодизації

розвитку початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр. у контексті змін, які відбувалися в суспільстві, та з огляду на основні нормативно-правові документи, які мали безпосередній вплив на початкову освіту (Шугай, 2019) і под.

У проблемному полі історії розвитку методики літературного читання в початковій школі наявні ґрунтовні наукові розвідки, що, утім, характеризують цей процес не в загальному історичному поступі, а в певний період розвитку. Так, у праці Г. Підлужної та О. Марущак (2019) дослідженню піддалися процеси становлення й розвитку методики читання в українських початкових школах ХІХ – середини ХХ століть. Результати описаних досягнень учених, педагогів, письменників і громадських діячів, що втілилися в розробленні основних науково-методичних засад духовного розвитку учнів засобами художньої літератури, учені справедливо тлумачать як підґрунтя для модернізації сучасної шкільної літературної освіти. В аспекті підручникотворення цю проблему висвітлено в працях Н. Богданець-Білоskalенко (2014) у період 50-ті роки ХІХ ст. – 50-ті роки ХХ ст. та О. Савченко (2016) упродовж періоду державного суверенітету України та ін. Отже, проблема загальної періодизації генези методики навчання літературного читання в Україні наразі не має системного вирішення і потребує ґрунтовного теоретичного дослідження від зародження до сьогодення.

Метою статті є розробити загальну періодизацію процесу розвитку історії методики навчання літературного читання в початковій школі України та узагальнити зміст і здобутки кожного етапу, що використовуються в сучасній системі літературної освіти здобувачів початкової освіти.

Методи дослідження визначено специфікою наукового пошуку, зокрема використано аналіз, синтез, порівняння, систематизацію та узагальнення для представлення результатів теоретичного дослідження щодо генези методики навчання літературного читання в Україні.

Виклад основного матеріалу. У наявних періодизаціях загального розвитку української освітньої системи здебільшого описують до 7–8 етапів, причому учені одноставні в періодизації давніх часів, виокремлюючи прадавню добу, часи Київської Русі, козаччину, однак дещо по-різному поділяють подальший розвиток. Так, у праці С. Сірополка (2001) подано 11 шляхів розвитку української освітньої системи, що опосередковано перегукуються з етапами її генези: 1) освіта до часу охрещення Київської Русі; 2) освіта від 988 р. до упадку Києва; 3) освіта від упадку Києва до пол. ХVІ ст.; 4) освітній рух від пол. ХVІ ст. до пол. ХVІІ ст.; 5) освіта на Правобережній Україні та в Галичині від пол. ХVІІ до кін. ХVІІІ ст.; 6) освіта в Гетьманщині та на Слобожанщині від др. пол. ХVІІ ст. до кін. ХVІІІ ст.; 7) освіта на Наддніпрянській Україні в ХІХ ст.;

8) освіта на Наддніпрянській Україні від 1901 до 1920 рр.; 9) освіта в Галичині від 1772 до 1848 рр., від 1848 до 1920 рр.; 10) історія освіти на Буковині; 11) історія освіти на Закарпатті.

О. Сухомлинська (2002) обґрунтовує 7 періодів у розвитку української педагогічної думки, починаючи від часів Київської Русі: перший – IX–XVI ст., другий – 1569 р. – сер. XVII ст., третій – друга половина XVII–XVIII ст., четвертий – XIX століття – 1905 рік, п'ятий – 1905–1920 рр., шостий – 1920–1991 рр. (поділяється на етапи: 1920–1933 рр.; 1933–1958 рр.; 1958–1985 рр.; 1985–1991 рр.), сьомий – з 1991 р. і донині.

Класифікуючи етапи розвитку методики навчання літератури, Т. Яценко (2016) бере за основу характеристику історичних періодів національного культурного поступу і виділяє 6 етапів, подаючи їх описову характеристику: період «від витоків педагогічної думки і до часів Галицько-Волинського князівства» – зародження вітчизняної методики навчання літератури; «литовсько-польська доба» – національно-патріотичний характер розвитку методичної науки; «козацько-гетьманська доба» – духовно-просвітницький етап; кінець XVIII – початок XX ст. – початок системного розвитку методики навчання літератури; час від початку XX ст. до кінця 80-х рр. – час суперечностей, дії сприятливих та руйнівних чинників національної методичної науки; від кінця 80-х рр. і до сьогодні – національне відродження, що сприяє активному розвитку методики навчання літератури.

На основі узагальнення наявних періодизацій загального історичного поступу вітчизняної освіти та розвитку методики навчання української літератури виділяємо шість основних періодів становлення й розвитку методики навчання літературного читання в Україні.

I. Період зародження методичної думки (VIII – середина XIV ст.) бере свій початок від часів Київської Русі, коли на території України засновувалися перші школи. Хоча термін «навчання читати» пов'язаний насамперед з опануванням грамоти, предмет «словесність» у школах різних типів (церковних, монастирських, князівських та ін.) включав у себе діалектику, риторику і поезику. Отже, від початку групового та масового навчання грамоти в Україні невід'ємним складником цього процесу було опанування елементів літературознавства. Період зародження методичної думки позначився утвердженням християнських духовних цінностей у тематичному колі читання, широким використанням самостійної роботи учнів з книгою, методів порівнянь на основі аналогій та використанням наочності (Медвідь, 2003; Сірополко, 2001).

II. Гуманістичний період (середина XIV–XVI ст.) пов'язаний з

діяльністю братських шкіл, Києво-Могилянської, Острозької та інших академій, просвітницьких спілок, у статутах яких було визначено, а в освітньому процесі реалізовано основні елементи класно-урочної системи. У них також широко популяризувалися навчальні книги (зокрема букварі). Визначальною для цього періоду становлення методики навчання літературного читання була педагогічна діяльність І. Вишенського, який наголошував на необхідності вивчення в школах рідної української літератури, а не іноземних видань. О. Мазуркевич узагальнив чотири основних вимоги І. Вишенського до шкільного літературного читання: досконала техніка і свідоме читання, активне слухання учня, правильний режим читання, зв'язок текстів із життям (Медвідь, 2003; Ситченко, 2013).

III. Духовно-просвітницький період (XVI–кінець XVIII ст.) позначився запозиченням методичних тенденцій навчання з країн Європи: розвиток мотивації до читання, формування поняття істини, прогнозування результату навчання. У цей період Г. Сковорода сформував свої педагогічні погляди: «повчати розважаючи», розумове, моральне, естетичне та трудове виховання учнів на уроках словесності. Вагомий внесок у розвиток методики навчання літературного читання зробив Я. Козельський, визначивши загальнодидактичні принципи навчання. У духовно-просвітницький період широко використовувалася творча мовленнєва діяльність, зокрема складання віршів або п'єс за зразками античних творів («шкільні драми»), сформувалися першооснови методики самостійного читання. Однак розвиток методики навчання читати в цей період мав ознаки схоластичності та ґрунтувався на механічному заучуванні художніх творів (Медвідь, 2003; Ситченко, 2013; Сірополко, 2001).

IV. Період системного наукового розвитку (кінець XVIII–XIX ст.). Із 50–60-х років XIX ст. в науковій думці почали систематизуватися теоретичні засади сучасної методики навчання літературного читання. У працях українських учених, педагогів, письменників і громадських діячів (С. Васильченко, П. Грабовський, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, М. Корф, І. Котляревський, М. Коцюбинський, П. Куліш, Т. Лубенець, Леся Українка, К. Ушинський, Ю. Федькович, І. Франко, Т. Шевченко та ін.) приділялася увага українізації освітнього процесу в школах, цілісності аналізу твору в єдності його змісту й форми, виразному читанню й розвитку творчого мислення, активізації читацьких та пізнавальних інтересів, емоційної сфери, спрямованості на формування високих естетичних ідеалів та активної життєвої позиції читача, ідейно-естетичний аналіз творів (Медвідь, 2003; Підлужна & Марущак, 2019; Ситченко, 2013; Сірополко, 2001).

Із другої половини XIX ст. в народних школах України почали виникати

прогресивні методи і прийоми навчання читати: пояснювальне читання (М. Бунаков, Ф. Буслаєв, В. Водовозов, Й. Паульсон, І. Срезневський, Д. Тихомиров, К. Ушинський та ін.), словотлумачне читання (М. Корф та ін.), виховне читання (Ц. Балталон та ін.), творче читання (С. Абакумов та ін.), літературно-художнє читання. Кожен із цих методів мав свої переваги та недоліки, тому їх використовували в комплексі: до середини ХХ ст. у 1–2-х класах використовували методи пояснювального читання, словотлумачного читання, виховного читання, а в 3–4-х класах надавали перевагу творчому та літературно-художньому читанню (Медвідь, 2003; Підлужна & Марущак, 2019; Ситченко, 2013).

Від 1850 р. в Галичині, що на той час перебувала в складі Австро-Угорської імперії, почали з'являтися перші читанки новою літературною мовою, створення яких пов'язане з діяльністю О. Барвінського, О. Духновича, Ю. Федьковича, М. Шашкевича та ін. У Східній Україні букварі для українських недільних шкіл почали видавати з кінця 50-х рр. ХІХ ст., а власне читанки для учнів початкових класів з'явилися лише у 80-х рр. ХІХ ст. (Драч, 2002; Медвідь, 2003; Богданець-Білоskalенко, 2014).

V. Період розвитку та занепаду (початок ХХ ст. – 90 рр. ХХ ст.). У першій половині ХХ ст. науковці в Україні намагалися розвивати національну методику навчання читати на основі інтеграції загальноєвропейської практики та української етнопедагогіки (Х. Алчевська, О. Дорошкевич, М. Грушевський, О. Мазуркевич, О. Музиченко, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга, С. Черкасенко та ін.). Учені розробили концепцію національної освіти і виховання, проєкт національної школи, де втілили ідеї демократизації, гуманізації, пріоритету загальнолюдських та національних цінностей. Однак від 20-х рр. ХХ ст. методика навчання літературного читання розвивалася в межах радянської школи, для якої основоположними були тенденції літературного виховання, відведення художній літературі допоміжної ілюстративної ролі, відсутність системності побудови курсу літератури в школі та ін.

Н. Богданець-Білоskalенко (2014) зазначає, що в цей час видаються букварі та читанки для початкової школи, спільні як для шкіл Західної, так і Східної України, проте проблема укладання нових якісних українськомовних шкільних підручників стояла досить гостро. На початок цього періоду припадає створення низки вже власне читанок: О. Білоусенка «Вінок» (1905 р., 1911 р.), Б. Грінченка та М. Грінченко «Рідне слово» (1912 р.), С. Черкасенка «Рідна школа» (1912 р.), О. Стешенко «Рідні колоски» (1917 р.), Я. Чепіга «Веселка: Перша читанка після букваря» (2021 р.) та ін. Читанки, які видавалися від 30-х рр. ХХ ст., мали посилену ідеологічну складову, суперечну національно-

патріотичному вихованню українців, однак, незважаючи на панування загальної імперської освітньої політики в школах України, учені здійснювали постійні спроби зберігати та розвивати питомі українські традиції навчання літератури.

У 20–30-ті рр. ХХ ст. О. Дорошкевич, О. Мазуркевич, О. Музиченко, І. Огієнко, Я. Чепіга та ін. розвивали активні методи навчання читати, прийоми драматизації та творчого читання, а у 80-ті рр. ХХ ст. запровадили метод читання, перечитування і ведення розмови за змістом твору. У цей час методисти приділяли значну увагу технологіям оптимального (швидкого) читання: лабораторія Н. Скрипченко, система зорових диктантів І. Федоренка, методичні рекомендації В. Зайцева щодо резервів навчання читати, прийоми динамічного читання, які згодом стали основою методики «Нове читання» В. Едігея тощо (Богданець-Білоskalенко, 2014; Драч, 2002; Медвідь, 2003; Підлужна & Марущак, 2019; Ситченко, 2013; Сірополко, 2001).

VI. Період національного відродження (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Період, що розпочався із набуттям Україною незалежності і триває досі, визначається потужним розвитком методики навчання літературного читання на національному ґрунті. До основних ознак цього періоду належать такі:

1. Концептуалізація національної літературної освіти та популяризації читання: Концепція літературної освіти (Верховна Рада України, 2011), Концепція державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 р. (Верховна Рада України, 2016), Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (Кабінет Міністрів України, 2016), Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 рр. (Кабінет Міністрів України, 2023) та ін.

2. Імплементация реформи «Нова українська школа» та стандартизація освітнього процесу на основі компетентнісної, особистісно орієнтованої, демократичної моделі європейських країн: державні стандарти, дві типові освітні програми та відповідні різні базові навчальні плани для початкової школи, навчальні програми, затверджені на загальнодержавному рівні або в закладі загальної середньої освіти та ін.

У цих нормативних документах уперше в історії розвитку методики навчання літературного читання в Україні було введено поняття «читацька компетентність» у значенні результату літературної освіти, а також акцентовано важливість побудови індивідуальної читацької траєкторії – персонального шляху реалізації особистісного потенціалу здобувача початкової освіти в опануванні основ літературознавства та становленні читацької навички, що

формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі учнем видів, форм і способів читацької діяльності.

3. Активізація наукових пошуків у сфері методики навчання літературного читання в початковій школі (М. Вашуленко, О. Вашуленко, Г. Волошина, С. Дорошенко, О. Джежелей, А. Ємець, Т. Качак, Г. Коваль, Т. Котик, В. Мартиненко, М. Наумчук, Г. Олійник, Л. Роєнко, О. Савченко та ін.) та відповідне напрацювання її теоретичних та практичних засад.

4. Оновлення змісту літературної освіти і навчально-методичного забезпечення уроків читання в початковій школі. О. Савченко (2016) виокремила в процесі підручникотворення за часів державного суверенітету України до 2015 р. чотири етапи.

5. Із 2016 р., на нашу думку, розпочався п'ятий етап, до основних ознак якого належать такі:

– процеси експертного відбору підручників та посібників з літературного читання;

– посилення автономії вчителів та закладів освіти щодо вибору навчально-методичного забезпечення;

– розроблення комплексного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу на уроках з усіх навчальних предметів початкової школи і літературного читання зокрема в межах освітніх та науково-педагогічних проєктів всеукраїнського масштабу, наприклад: «Інтелект України», «Світ чекає крилатих» та ін.;

– поява сучасного цифрового навчально-методичного забезпечення, що враховує пізнавальні особливості учнів покоління А, надає можливість мультисенсорного сприймання тексту твору та діагностики на основі застосування штучного інтелекту, наприклад: eKidz.eu та ін. (Богданець-Білокаленко, 2014; Медвідь, 2003; Підлужна & Марущак, 2019; Ситченко, 2013).

Висновки. Історичні корені сучасної методики навчання літературного читання сягають часів Київської Русі, їх вивчення є основою для розуміння типових тенденцій організації літературної освіти в сучасній школі. Упродовж свого існування в освітньому просторі підготовки здобувачів початкової освіти літературне читання зазнало чималих змін як у нормативних документах, так і в змістово-структурному наповненні, що сприяло вдосконаленню його інструментарію на кожному етапі становлення: 1) період зародження методичної думки (VIII – середина XIV ст.); 2) гуманістичний період (середина XIV–XVI ст.); 3) духовно-просвітницький період (XVI – кінець XVIII ст.); 4) період

системного наукового розвитку (кінець XVIII–XIX ст.); 5) період розвитку та занепаду (початок XX ст. – 90 рр. XX ст.); 6) період національного відродження (кінець XX – початок XXI ст.).

Знання теоретико-методичних підвалин кожного періоду розвитку методики навчання літературного читання озброїть фахівця початкової освіти необхідним арсеналом прийомів, методів і технологій для покращення й оптимізації освітнього процесу на уроках літературного читання, зокрема індивідуалізація навчання, добір відповідних читацьких методик/технологій, своєчасна підтримка в розвитку читацької навички, формування і розвиток читацької самостійності та любові до читання, ключових компетентностей, підтримка безперервного прогресу в читанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко, Г. (2023). *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022*. Український центр оцінювання якості освіти. Київ. Узято з https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Nacjonalnyj-zvit_povnyj.pdf.
2. Богданець-Білокаленко, Н. І. (2014). *Проблема формування особистості у змісті підручників з читання для початкової школи (50-ті роки XIX ст. – 50-ті роки XX ст.)*. Київ: НВФ Славутич-Дельфін. Узято з <https://core.ac.uk/download/pdf/185263166.pdf>.
3. Верховна Рада України. (2011, квітень 16). *Про затвердження Концепції літературної освіти*. № 58. Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0058736-11#Text>.
4. Верховна Рада України. (2016, лютий 24). *Про схвалення Концепції державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 р.* № 111-р. Узято з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D1%80>.
5. Державний стандарт початкової освіти (2018). Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.
6. Драч, О. О. (2002). *Розвиток початкової освіти в Україні (1861–1917 рр.)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків.
7. Кабінет Міністрів України. (2016, березень 23). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»*. № 219. Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>.
8. Кабінет Міністрів України. (2023, березень 3). *Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки*. № 190-р. Узято з <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iaak-zhyttieva-s190-30323>.
9. Мазорчук, М. (2019). *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018*. Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО. Узято з https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf.
10. Медвідь, Л. А. (2003). *Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні*. Київ: Вікар.
11. Підлужна, Г. В. & Марущак, О. М. (2019). *Становлення та розвиток методики читання в українській початковій школі (XIX–середина XX століття)*. *Педагогіка формування*

творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 66(1), 13–19. doi: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-1.3>.

12. Савченко, О. Я. (2016). Процес підручникотворення з читання (літературного читання) в умовах державного суверенітету України. *Проблеми сучасного підручника*, 17, 419–433. Узято з <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/384/392>.

13. Ситченко, А. (2013). З історії методики української літератури. *Українська література*, 10, 6–10. Узято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2013_10_4.

14. Сірополко, С. (2001). *Історія освіти на Україні*. Київ: Наукова думка.

15. Сухомлинська, О. В. (2002). Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002*, 1, 37–54.

16. Шугай, Я. М. (2019). *Розвиток початкової освіти у вітчизняній педагогічній теорії і практиці (1932–1958 рр.)*. (Дис. канд. пед. наук). Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль.

17. Яценко, Т. О. (2016). *Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)*: монографія. Київ: Педагогічна думка. Узято з <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/monografiya-2016.pdf>.

18. eKidz.eu. *Читайте безпечно та розвивайте мовні навички*. Узято з <https://ekidz.eu/uk-uk>.

19. The Reading Framework (2023, July). London: Department for Education. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/media/664f600c05e5fe28788fc437/The_reading_framework_.pdf.

PERIODIZATION OF THE DEVELOPMENT OF LITERARY READING TEACHING METHODS IN UKRAINE

Inna Khyzhniak

Dr. hab. in Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Primary Education Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-4227-8268
innakhieshn@gmail.com

Iryna Lobachova

PhD in Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Primary Education Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7102-1915
sbitneva.irina@ukr.net

Olha Khvashchevska

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Primary Education Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”

Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-3238-8244
bobr.san83@gmail.com

Abstract. The article deals with the problem of developing the methodology of teaching literary reading in Ukraine. It is found out that the relevance of constant development and revision of the theoretical and practical foundations of the method of teaching literary reading is indisputable both in view of the importance of the qualitative formation of the foundations of reading competence of primary school students, and taking into account the changing conditions of the organization of the educational process in primary school. It is determined that from the beginning of the XXI century literary education undergoes changes in state standards regarding implementation within the framework of an integrated or separate academic discipline, content-structural arrangement, subject name, etc. Attention is focused on the fact that knowledge and understanding of the essence of modern trends in the development of this science, which is impossible without a holistic vision of the entire history of its development, is extremely important for the future primary school teacher, who in his/her vocational development must master the theoretical and practical basis of the methodology of teaching literary reading, without awareness of specific national foundations formed over the centuries of its ambiguous genesis.

It is determined that in the scientific space there is a small number of theoretical works focused on the general periodization of the history of the development of the methodology of teaching literary reading in Ukraine, although this problem is tangentially investigated within the framework of the history of the development of national education in general and literary education and primary education in particular. The purpose of the article is to develop a general periodization of the process of the history of the development of the methodology of teaching literary reading in primary school of Ukraine and to summarize the content and achievements of each stage, which are used in the modern system of literary education of primary school students.

It is found out that in the existing periodizations of the general development of the Ukrainian educational system, up to 7–8 stages are mostly described, in addition, scientists are unanimous in the periodization of ancient times, distinguishing the ancient era, the times of Kyivan Rus, the Cossacks, however, they divide further development somewhat differently. The article, based on the generalization of available periodizations of the general historical progress of national education and the development of the methodology of teaching Ukrainian literature, singles out six main periods of the formation and development of the methodology of teaching literary reading in Ukraine: 1) the period of the emergence of methodological thought (VIII–mid–XIV centuries); 2) the humanistic period (middle of the XIV–XVI centuries); 3) spiritual and enlightenment period (XVI – end of XVIII centuries); 4) the period of systematic scientific development (end of the XVIII– XIX centuries); 5) the period of development and decline (beginning of the XX century – 90s of the XX century); 6) the period of national revival (end of the XX – beginning of the XXI century). It is concluded that knowledge of the theoretical and methodological foundations of each period of development of the methodology of teaching literary reading will equip the primary education specialist with the necessary arsenal of techniques, methods and technologies to improve and optimize the educational process in the lessons of literary reading in primary school.

Key words: literary education; primary school; method of teaching literary reading; periodization; higher education students; vocational training.

REFERENCES

1. Bychko, H. (2023). *Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2022 [National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2022]*. Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity – Ukrainian Center for Evaluation of the Quality of Education. Kyiv. Retrieved from <https://pisa.testportal.gov.ua/wp->

content/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf [in Ukrainian].

2. Bohdanets-Biloskalenko, N. I. (2014). *Problema formuvannia osobystosti u zmisti pidruchnykiv z chytannia dlia pochatkovoї shkoly (50-ti roky XIX st. – 50-ti roky XX st.)* [The problem of personality formation in the content of reading textbooks for primary school (50s of the 19th century – 50s of the 20th century)]. Kyiv: NVF Slavutych-Delfin. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/185263166.pdf> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011, April 16). *Pro zatverdzhennia Kontseptsii literaturnoi osvity* [On approval of the Concept of Literary Education]. № 58. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0058736-11#Text> [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2016, February 24). *Pro skhvalennia Kontseptsii derzhavnoi polityky shchodo rozvytku natsionalnoi vydavnychoї spravy ta populiaryzatsii chytannia na period do 2020 r.* [On the approval of the Concept of the state policy on the development of the national publishing business and popularization of reading for the period until 2020]. № 111-p. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D1%80> [in Ukrainian].

5. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].

6. Drach, O. O. (2002). *Rozvytok pochatkovoї osvity v Ukraini (1861–1917 rr.)* [Development of primary education in Ukraine (1861–1917)]. (Extended abstract of candidate’s thesis). H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv [in Ukrainian].

7. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku “Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy”* [On the approval of the Library Development Strategy for the period until 2025 “Qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine”]. № 219. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

8. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2023, March 3). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku chytannia na period do 2032 roku “Chytannia yak zhyttieva stratehiia” ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii na 2023–2025 roky* [On the approval of the Strategy for the development of reading for the period until 2032 “Reading as a life strategy” and the approval of the operational plan for its implementation for 2023-2025]. № 190-p. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323> [in Ukrainian].

9. Mazorchuk, M. (2019). *Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2018* [National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2018]. Ukrainyskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity – Ukrainian Center for Evaluation of the Quality of Education. Kyiv: UTsOIaO. Retrieved from https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf [in Ukrainian].

10. Medvid, L. A. (2003). *Istoriia natsionalnoi osvity i pedahohichnoi dumky v Ukraini* [History of national education and pedagogical thought in Ukraine]. Kyiv: Vikar [in Ukrainian].

11. Pidluzhna, H. V. & Marushchak, O. M. (2019). Stanovlennia ta rozvytok metodyky chytannia v ukrainskii pochatkovii shkoli (XIX–seredyna XX stolittia) [Formation and development of reading methods in the Ukrainian primary school (19th–mid-20th centuries)]. *Pedahohika formuvannia tvorchoї osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, 66(1), 13–19. doi: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-1.3> [in Ukrainian].

12. Savchenko, O. Ya. (2016). Protses pidruchnykotvorennia z chytannia (literaturnoho chytannia) v umovakh derzhavnoho suverenitetu Ukrainy [The process of textbook creation on reading (literary reading) in the conditions of state sovereignty of Ukraine]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of a Modern Textbook*, 17, 419–433. Retrieved from <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/384/392> [in Ukrainian].

13. Sytchenko, A. (2013). Z istorii metodyky ukrainskoi literatury [From the history of the methodology of Ukrainian literature]. *Ukrainska literatura – Ukrainian Literature*, 10, 6–10.

Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2013_10_4 [in Ukrainian].

14. Siropolko, S. (2001). *Istoriia osvity na Ukraini [History of education in Ukraine]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

15. Sukhomlynska, O. V. (2002). *Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [Periodization of pedagogical thought in Ukraine: steps to a new dimension]*. *Rozvytok pedahohichnoi i psykholohichnoi nauk v Ukraini 1992–2002 – Development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine 1992–2002, 1*, 37–54 [in Ukrainian].

16. Shuhai, Ya. M. (2019). *Rozvytok pochatkovoï osvity u vitchyznianii pedahohichnii teorii i praktytsi (1932–1958 rr.) [Development of primary education in domestic pedagogical theory and practice (1932–1958)]*. (Candidate's thesis). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil [in Ukrainian].

17. Iatsenko, T. O. (2016). *Tendentsii rozvytku metodyky navchannia ukrainskoi literatury v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia [Trends in the development of methods of teaching Ukrainian literature in general educational institutions (second half of the 20th – beginning of the 21st century): monograph]*. Kyiv: Pedahohichna dumka. Retrieved from <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/monografiya-2016.pdf> [in Ukrainian].

18. eKidz.eu. *Chytaite bezpechno ta rozvyvaite movni navychky [Read safely and develop language skills]*. Retrieved from <https://ekidz.eu/uk-uk> [in Ukrainian].

19. The Reading Framework (2023, July). London: Department for Education. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/media/664f600c05e5fe28788fc437/The_reading_framework_.pdf [in English].

Матеріали надійшли до редакції 19.10.2024 р.